

– tai oltu käyttämättä – edellä mainittuja keinoja vaihtelevasti. Niinpä vaikkapa työttömyyttä tarkastelevissa alaluvuissa Koistinen on lähinnä referoinut – mutta vain vähän esipureskelut lukijaa ajatellen (vrt. pedagogisointi) – käytettyä lähdekirjallisuutta. Monin osin luvut ja alaluvut ovat perustuneet lähinnä tieteelliseen kritiikkiin ja väittelyyn. Tämä on tuottanut hyviä tutkimusaiheita uusille työvoima- ja työpoliittisille tutkimuksille; kuten vaikkapa millaista työpolitiikkaa ”globalisaation sukupolvi” tarvitsee (alaluku Työn sukupolvet). Polemisointia ja mediahenkisyyttä Koistisen kirjasta löytyy – valitettavasti – hyvin vähän. Tosin kirjoittaja silloin tällöin kritisoi vahvastikin erilaisia tulkintoja (esim. työvoiman tarjonnan oppia) ja puhuu työmarkkinoiden erityisryhmien (mm. luo-

van työn tekijät, vapaaehtoista työtä tekevät ja opiskelijat) nykyistä paremmin huomion ottavan työpolitiikan puolesta.

Kenelle suosittelen kirjaa luettavaksi? Koska kirjan perusrakenne on vaikeasti ymmärrettävä ja esitystapa pääsääntöisesti akateemisen pitkäpiimäistä tutkimusten referointia ja tiukkaa tieteellistä väittelyä, en suosittele sitä kenellekään luettavaksi kurssikirjana alusta loppuun. Mielestäni paras tapa tutustua teokseen on lukea ja hyödyntää sitä valikoiden: tarkastella ensisijaisesti lukijaa askarruttavan kysymyksen kannalta relevantteja lukuja ja alalukuja. Tällä varauksella suosittelen sitä etenkin työpolitiikkaan erikoistuneille opiskelijoille (sekä maisterin opintojen syventäväsä vaiheessa että jatko-opinnoissa) mutta myös työvoimapolitiikan ja sen lähialueiden am-

matilaisille ja miksei myös työpoliittisiin keskusteluihin osallistuville. Kirjasta löytyy yksien kansien välistä monia keskeisiä käsitteitä, teorioita, empiirisiä tutkimustuloksia, jotka liittyvät työn, työvoiman ja työpolitiikan suhteisiin 2010-luvulla meillä ja muualla.

Koistinen pyrkii teoksellaan herättämään keskustelua. En kuitenkaan usko, että kirja virittää laajaa, yleistä tai suurta keskustelua kokonaisteemastaan, koska teoksen perusviesti on ainakin minulle kovin jäsentymätön. Mutta pieniä keskusteluja työpolitiikan alan tutkijoiden ja praktikoiden (esim. työvoimapalveluiden toimihenkilöt) keskuudessa se saattaa hyvinkin virittää – vaikkapa työttömyyden aikaisesta toimeentulosta ja opiskelijoihin kohdistuvasta työ- ja työvoimapolitiikasta.

Vallan tyylit

MATTI VIRTANEN

Anu Kantolan tuoreen kirjan perusajatuksen voi pelkistää suunnilleen näin. Jos vielä runsas sata vuotta sitten eurooppalainen valta esittäytyi kansalle kohottaakseen ja korostaakseen itseään, niin viimeistään maailmansotien jälkeen suunta on vaihtunut päinvastaiseksi: valta pyrkii jalkautumaan kansan pariin. Perussyynä on kahden uuden vallankäyttäjän ilmaantuminen yhteiskuntaan: äänestäjän ja kuluttajan.

Keisarit ja kuninkaat asuivat mahtavissa linnoissa, järjestivät mittavia kruunajaisia, paraateja, omia ja lastensa häitä. Loiston ja luksuksen tarkoitus oli

paitsi oikeuttaa kansanryhmiin jyrkkä hierarkia ja valtaeliitin ylellinen elämäntapa myös ja ennen kaikkea herättää etäistä kunnioitusta ja ihailua alemmissa kansanryhmissä. Keisarien ja kuninkaiden kunnioitettava ihailu oli alamaisten kannalta menneiden valtamuotojen tunnetalouden keskeisin sidos. Etäisen ihailun voima on edelleen nähtävissä siinä asemassa ja kiinnostuksen määrässä, mitä Euroopan jäljellä olevia ja todellisen valtansa aikapäiviä siten menettäneitä kuninkaallisia kohtaan tunnetaan.

Ensimmäisen maailmansodan jälkimainingeissa katosi vii-

Anu Kantola
Matala valta
Vastapaino, 2014

si keisaria, kahdeksan kuningasta ja kahdeksantoista pienempää dynastiaa. Suuret imperiumit hajosivat, ja niiden tilalle syntyi joukko kansallisvaltioita, jotka alkoivat toteuttaa yleiseen ääni-oikeuteen nojaavaa demokratiaa. Vallanpitäjillä oli käsissään uusi polttava ongelma: liukas ja liikkuva äänestäjä. Valtaa ei enää peritty, se piti ansaita hankkimalla kansalaisten luottamus.

Vallan tyylit alkoivat varsinaisesti muuttua kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen,

kun sodan ankara kuri hellitti ja jälleenrakentava Eurooppa alkoi vaurastua. Tästä alkaa Anu Kantolan empiirinen tutkimus, joka on kirjan pohjana. Kantolan kohteena on Suomi ja aineistona ovat Suomen Kuva-lehden ja Talouselämän johtavia hahmoja käsittelevät henkilöjutut vuodesta 1945 vuoteen 2005, viiden vuoden välein:

”Yhtä henkilöä koskevan lehtijutun voi nähdä julkisuudessa toistuvana rituaalina, jonka kautta käsitellään ja tuotetaan käsityksiä siitä, mikä on yhteiskunnassa ja kulttuurisesti oikeaa, toivottavaa, hyväksyttyä ja normaalia.”

Aineistonsa analyysin perusteella Kantola löytää kolme vallan perustyyliä, jotka seuraavat toisiaan suunnilleen ajallisesti peräkkäin: isällinen, byrokraattinen ja vallankumouksellinen. Kolmijako perustuu Max Weberin klassiseen erotteluun (perinteinen, byrokraattinen, karsimaattinen johtajuus).

Isällinen tyyli on tavallaan siirtymävaihe, jossa sääty-yhteiskunnan perinne vielä vahvasti vaikuttaa. Jatkosodan jälkeisessä Suomessa niin politiikan kuin talouden isähahmot olivat etäisiä, isänmaallisia ja ankaria hengen jättiläisiä, jotka vielä olivat selvästi kansansa yläpuolella – kuten presidentti Juho Kusti Paasikivi. Tästä kaavasta poikkesi aluksi nuorekas ja leikkisä pääministeri Urho Kekkonen, eräänlainen Suomen Kennedy etuajassa – joka edusti ”meidän oloissamme harvinaisen notkeaa ja säkenöivää älykkyyttä” ja ”on vielä varreltaan solakka ja suora ja liikkuu joustavasti, ellei vallan elegantisti”, kuten Suomen Kuva-lehti kuvasi vuonna 1955.

Myöhemmin Kekkonen muuntui kaikkien isähahmo-

jen isäksi, joka onnistui yhdistämään tyyliissään korkean ja matalan, kaipuun suuriin johtajiin ja demokratian mukaisen kansanomaisuuden. Johtaja, joka metsästi, hiihti ja ryypäsi metsätulilla, piti yllä nostalgista fantasiaa oikeasta ja alkuperäisestä elämästä juuri silloin, kun maatalousyhteiskunta oli katoamassa.

Jo Kekkonen aikana (ja tukeamana) alkoi kiteytyä 60-lukulaisten koulutettujen sukupolvien tyyli, jotka alkoivat toteuttaa nopeasti laajenevaa hyvinvointivaltiota käytännössä. Tuo kiihkoton ”byrokraattinen” tyyli luotti järkeen, tutkimukseen ja suunnitteluun yhteiskunnan kehittämisessä. Tyylin selkein edustaja oli Kantolan mukaan pääministeri Kalevi Sorsa, mutta on sen jälkeen vakiintunut poliittisten johtajien tyylin valtavirraksi. Sorsan aikana byrokraattinen tyyli oli hallitsevana myös talouselämän puolella.

Samaan aikaan kuin byrokraattinen tyyli levisi, vallankumouksellista intoa puhkuivat nuoret opiskelijat, taiteilijat – ja uusia aluevaltauksia tekevät yritysjohtajat. Ajan ikoninen hahmo oli Keihäsmatkojen perustaja Kalevi Keihänen, joka lennätti suomalaisia pakettimatkoille etelään – ja joka esiintyi näyttävästi turkiksissa. Railakkaita yritysjohtajia olivat myös Marimekon Armi Ratia, Anttila-ketjun Kalle Anttila, Etolan Nils Eto-la ja hiukan myöhemmin Nokian Kari Kairamo ja Jorma Ollila. Kaikki loivat tai välittivät uudenlaista modernia kulutusta, olivat vaurastuvien kuluttajien puolella holhoavaa tai kehitystä estävää valtiota vastaan. Innostuneesta ja intohimoisesta otteesta on vähitellen tullut yrityselämää hallitseva tyyli sa-

maan tapaan kuin suunnitteluuskosta 1970-luvulla.

Tapansa mukaan Anu Kantola kirjoittaa oivaltavaa ja viivaiteikasta (tosin tässä kirjassa hiukan toisteista) analyysia. Jako kolmeen tyyliin on tietysti karkeaa pelkistämistä, kuten tyyppittelyt aina ovat – mutta ne auttavat jäsentämään kehityksen suuntia. Nykyvallanpitäjien menestyksen salaisuudeksi Kantola nimeääkin kekseliäisyyden, kyvyn luoda olemassa olevista aineksista omia tuoreita versioita niin toiminnan linjaan kuin sen esittämiseenkin.

On hiukan sääli, että Kantolan aineisto pysähtyy vuoteen 2005. Sen jälkeen on nähty poliittikkoja, jotka ovat olleet asiansa fantastisen innostuneita, ja byrokraattisia yritysjohtajia, jotka eivät ymmärrä, miksi pienen pohjoisen sellutehtaan lopettaminen saa aikaan kansanliikkeen. Käsittelemättä jää myös perussuomalaisten huiuma nousu, joskin Kantola tulee kommentoineeksi sitä yleisemmällä tasolla:

”Moderniin valtaan liittyy monenlaista ristiriitaisuutta ja yllättävyyttä. Moderni ei ole ollut vain järkeä ja edistystä vaan myös romantiikkaa ja nostalgiaa. Modernille ajalle on tyyppillistä kulttuurisen järjestyksen jatkuva muutos, vanhojen horisonttien murtuminen ja luhistuminen teollistumisen, kaupungistumisen ja kulttuurisen nykykaistumisen tieltä. Usein näihin muutoksiin reagoidaan nostalgialla: etsitään vanhaa ja ikaikaista muutoksen keskellä. Moderni on mielellään katsonut taaksepäin, etsinyt menneestä ja alkuperäisestä turvaa ja suojaa jatkuvaa muutosta vastaan.”